

**MÜBIG, U. *Reason and Fairness Constituting Justice in Europe, from Medieval Canon Law to ECHR.***

**Legal History Library, vol. 2. Leiden: Brill Nijhof, 2019, 629 s.**

Autorka knihy Ulrike Mübig (rozená Seif), profesorka německých a evropských právních dějin a občanského práva na univerzitě v Pasově, se již řadu let zabývá otázkami konstitucionalismu, jeho vzniku, vývoje a proměn. V této souvislosti můžeme zmínit např. publikaci „Recht und Justizhoheit. Der gesetzliche Richter im historischen Vergleich von der Kanonistik bis zur Europäischen Menschenrechtskonvention, unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsentwicklung in Deutschland, England und Frankreich“ (Berlin: Duncker & Humblot, 2009).

Recenzovaná kniha podává v historickoprávním kontextu přehled vývoje soudcovské nestrannosti a rozumnosti, nebo by se dalo říct soudnosti, které se podílely na vytváření spravedlnosti v minulosti. Autorčinou základní premisou je tvrzení, že nestranné a nezávislé soudnictví je jedním ze základních kamenů moderních ústavních demokracií a je atributem svobody každé kolektivní organizace, tedy státu. Autorka ukazuje, že tento princip není ničím novým, ale je ve skutečnosti zakořeněný ve staletých soudních tradicích různých evropských zemí a jeho vývoj lze vysledovat a rekonstruovat na základě zkušeností s jejich aplikací.

Autorka v úvodu (s. 1–37) zdůrazňuje, že v celé Evropě spočívá výkon spravedlnosti na nezávislosti soudnictví, který se zakládá na jeho nestrannosti. Kniha ukazuje, jak kombinace běžných soudních pravomocí s efektivním procesem jejich aplikace tvořila základ „panství práva“ v ústavě, na soudu, a to mnohem dříve, než došlo ke vzniku liberálního konstitucionalismu. Autorka zdůrazňuje fakt, že napříč Evropou soudní spravedlnost – tedy spravedlnost zaručená „zákonným soudcem“ (Gesetzlicher Richter) – spočívá na nezávislosti a nestrannosti (s. 6), které považuje za určující při formování základních lidských práv.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (European Convention on Human Rights) ve svém čl. 6 garantuje svým občanům jako jeden ze základních pilířů právních řádů všech demokratických států právo na spravedlivý proces (neboli právo na spravedlivé soudní řízení či právo na spravedlivé řízení) nezávislou a nestrannou soudní mocí. Podstatou tohoto práva je tedy možnost domáhat se svých práv u nestranného soudu. Před soudy v minulosti i v současnosti byla a je spravedlnost vykonávána prostřednictvím rozhodnutí, která vycházejí z rovnice mezi „spravedlností“, „právem“, „legalitou“ a „racionálností“. Autorka zdůrazňuje, že tato právní podmíněnost spravedlivého soudního rozhodnutí tvoří zvláštní, evropskou představu o spravedlnosti.

Monografie pokrývá rozsáhlé časové období od středověkého kanonického práva až po Úmluvu o lidských právech, tedy od 12. do 21. století, kdy fungovaly naprosto odlišné

právní systémy vyplývající ze specifických právních tradic; přesto se téma spravedlivého soudnictví vine jako červená nit dlouhými staletími. U. Müßig tedy poukazuje na nutnost „nového srovnávacího chápání soudnictví jako konstitutivní moci“ (s. 19), vyžadující využití transdisciplinárního studia, které poskytuje historie, právo a právní historie. Předmětem zkoumání jsou tři země (Anglie, Francie, Německo) románské, anglosaské a německé právní rodiny, zastupující různé právní systémy současné Evropské unie.

Kniha je strukturálně rozčleněna na tři části. Autorka v úvodu první části nazvané „Legal History“ (Právní historie) (s. 41–176) poukazuje na úlohu církve v rozvoji soudnictví. Zdůrazňuje, že papežský stát byl první absolutní monarchií, který ve dvanáctém a třináctém století poskytl značný impuls v právním vývoji, zejména s ohledem na konflikty v oblasti procesní kompetence s ostatními panovníky tehdejší doby. To mělo za následek, že kanonisté byli mezi prvními, kteří řešili procesněprávní problematiku v tom smyslu, že bylo nutné dodržování určitých procesních pravidel na obranu proti nespravedlivému rozhodnutí. Objevuje se například nulita procesně nesprávného rozhodnutí, nulita rozhodnutí, které bylo vyneseno nepřislušným soudcem, procesní závaznost rozhodování. Kanonické právo tak lze chápat jako předchůdce moderního procesního práva. Papež prosazoval centralizovanou aplikaci práva a následné sjednocení hmotného práva. V této souvislosti byl více kladen důraz na vzdělané soudce, kteří byli obdařeni velkou pravomocí v rámci vlastního rozhodování, což vedlo následně k položení základů pro centralizovanou jurisdikci.

V navazující části se U. Müßig věnuje vývoji soudního procesu ve Francii od třináctého století přes snahy o omezení soudcovské nezávislosti panovníkem v době absolutismu, změny, které zavedla francouzská revoluce, až do přijetí moderních ústavních dokumentů. Poukazuje na to, že republikánské ideály rovnosti („Každý má právo na stejný postup před stejným soudcem ve stejném procesu“) odporovaly dlouho společenské hierarchii některých vrstev společnosti založené na privilegovaném postavení odvozeném od majetku jejich příslušníků. Další zvolenou zemí pro srovnávání je Anglie, kdy autorka zdůrazňuje, že instrumentalizace spravedlnosti a soudní koncentrace v rukou panovníka byly hlavními faktory časného úspěchu centralizace v anglické monarchii. V anglických právních dějinách zajistila nadřazenost práva pokračující existenci běžné jurisdikce prostřednictvím dodržování zákona, čímž se královské výsady staly výjimkou z obvyklé praxe. Po tzv. slavné revoluci a svržení Jakuba II. vedla myšlenka suverenity Parlamentu k pojetí Parlamentu jako Nejvyššího soudního dvora. Proto Parlament požadoval nejvyšší moc při výkladu zákonů. Nicméně neusiloval o zrušení královských výsad, ale spíše vystupoval jako prostředník mezi královskými výsadami a právy subjektů zaručenými obecným právem.

Třetím analyzovaným státem je Německo, kde se na rozdíl od Francie a Anglie neetablovala centrální státní moc, a proto nemohla nikdy vzniknout efektivní centralizovaná jurisdikce, neboť neustále bojovala s konkurujícími místními jurisdikcemi. Obecná teorie státu osmnáctého století omezila soudní záležitosti na spory mezi jednotlivými subjekty. Tato situace se postupně měnila s osvětským absolutismem a vznikem Německého spolku po porážce Napoleona. V době tzv. „Metternichovského systému“ bylo zakázáno zavádění ústav a modernizace států. Revoluční události let 1830 a 1848 změnily toto politické myšlení, dochází k prosazování myšlenky občanské společnosti a liberálního právního státu se zárukou spravedlivé aplikace práva vzdělanými soudci. I když vlastní demokratické ideje

byly do ústavního dokumentu vtěleny až ve Výmarské ústavě, idea spravedlnosti v sobě zahrnovala záruku přístupu každému jednotlivci k příslušnému soudci a soudu. Příslušný soudce byl zároveň považován za soudce spravedlivého. Výhrada zákona také zahrnovala nadřazenost zákonodárného sboru nad výkonnou mocí, která vycházela z dělby moci. To dělení bylo udržováno zejména nezávislostí soudců. Tyto principy byly porušeny vládou národního socialismu, který manipuloval a zneužíval zákony i soudy podle své politické potřeby. Současný právní systém je založen na systému kontroly celé justiční sféry tak, aby byla zaručena občanská práva.

Druhá část monografie nazvaná „Country Reports: The Contemporary French and British Court System“ (Zprávy o jednotlivých zemích: Současný francouzský a britský soudní systém – s. 285–417) je členěna opět do několika částí. V partii nazvané „Core Patterns of Ordinary Judiciary, Representative throughout the European Union“ (Základní vzorce řádného soudnictví, zastoupené v celé EU – s. 285–311) autorka podává shrnutí současného ústavního systému členských států EU. Poukazuje na některé obdobné rysy ve vývoji ústavních dokumentů, jejichž odlišnosti pramení z různých historicky a politicky determinovaných ústavních předpisů, které odlišně upravují například kompetence a působnost soudů. Naopak zdůrazňuje shodné prvky a principy, které překračují geopolitické, geografické hranice.

Další část „Protective Rationale of Ordinary Competence: the Court External Sphere“ (Ochranný základ řádné pravomoci: vnější sféra soudu – s. 312–379) je věnována současnému britskému soudnímu systému, kdy se autorka zaměřuje na zkoumání nekodifikovaných ústavních principů „Rule of Law“ v kontextu suverenity zákonodárného sboru, tedy parlamentu. Zároveň analyzuje soudní systém, který následně komparuje se současným francouzským justičním systémem. Ten je zkoumán v historickém průřezu až po současnost. Vůdčí premisou autorky je, že považuje soud za organizační jednotku, která je vybavena vnitřní a vnější nezávislostí. Navazující část „Protective Rationale of Objective, General Standards: the Court Internal Sphere“ (Ochranný základ objektivních, obecných norem: vnitřní sféra soudu – s. 380–417) analyzuje vnitřní soudní organizaci, její management a kontrolu ve státech, které komparuje, v Anglii, Francii a v Německu. Ve vnitřní sféře soudu je zárukou nestrannosti a objektivnosti dodržování vnitřních organizačních předpisů a pravidel. Zdůrazňuje, že personální a věcné rozdělení agendy musí být předvídatelné a předem určené objektivními obecnými normami. Zároveň ukazuje odlišnosti mezi britským a francouzským soudním systémem.

Třetí, poměrně obsáhlá, závěrečná část monografie „The Historic Comparison as Line of Arguments for the European Convention“ (Historické srovnání jako argument pro Evropskou úmluvu – s. 421–471) je věnována analýze rozumu a spravedlnosti jako jednomu z nejvýznamnějších faktorů, které tvoří současné právo EU. Autorka dospěla k závěru, že legislativní rozdíly (např. v postupech nebo v přesném rozlišení právní způsobilosti) jsou pouze místní metody práce na uplatňování spravedlnosti. Nakonec to je vždy jednotlivý soudce, který vystupuje jako symbol spravedlnosti. Tvoří tedy určitou vývojovou gradaci, která reflektuje současnou právní úpravu.

Publikace je doplněna obsáhlou literaturou, která může nepochybně sloužit jako základ pro další bádání ve sledované oblasti, a to jak z hlediska historie, tak i právního konstitucionalismu. Recenzovaná kniha poskytuje zajímavý a podnětný přehled dějin práva v Evropě z hlediska aplikace principů spravedlnosti ve společnosti prostřednictvím soudního

systému. Tento vývoj sleduje od římských dob s důrazem na středověk až po jeho kodifikaci v novověku. Poměrně obšírně rozebírá historické kořeny tohoto pojmu nebo spíše etické a morální hodnoty, které jsou obsaženy v základních dokumentech Evropské unie. Čtenář dostává do ruky podnětné, přehledné a nápadité čtení, které může být impulsem k dalšímu studiu i vědecké diskusi.

*Petra Skřejpková*

doi: 10.14712/2464689X.2021.11